

BRADUL DE NUNTĂ – SIMBOLUL SUBSTITUENT AL MIRELUI

PAVEL POPA

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

Rezumat: *Studiul respectiv pune în discuție semnificația simbolică a bradului în contextul ritualurilor nupțiale. De asemenea, menirea și valoarea bradului – arbore ce promovează un ansamblu întreg de simboluri mitice, care neconținut a reflectat concomitent cu funcția sa universală de o mare importanță în viața materială a societății și destinația sa specială în cu starea spirituală a omului, rolul său alegoric la nașterea copilului, la căsătorie, dar și la înmormântare – pereche în lumea celor drepte. Tradițional este asociat cu flăcăul bun de însurat, cu mirele, posedând sacralitate și fiind considerat simbol sfânt al puterii divine și totodată instrument cultural necesar în organizarea ceremoniilor și sărbătorilor atât calendaristice cât și cele familiale în primul rând, iar ca simbol al vieții întruchipează legătură între pământul în care își înfige rădăcinile și bolta cerească pe care o atinge cu creștetul său – simbol al vieții în continuă evoluție, în ascensiune, al dărzeniei, hotărârii și al bărbăției – expresii folosite în gândirea populară românească, trăsături ce semnifică pregătirea tânărului către căsătoria sa. Iar prin forma coroanei și a fructului – conică, bradul este „simbol falic”, dar și simbolul vieții și al morții.*

Cuvinte-cheie: *arbore cosmic, terestru, cosmogonic, de nuntă, gândirea populară, simbol falic, steag înflorat, copac totem.*

Una dintre cele mai renumite forme arhaice ale tradițiilor populare românești este cea legată de simbolurile arborilor sacri și a celor consacrați vieții și activității omului. Aceștia fiind concomitent și însoțitorul individului de la naștere și până la moarte, dar și în lumea celor fără dor. Potrivit calităților sale utilitare universale arborele omului era sortat mai frecvent din flora locală și monumentalizat de către persoană. În acest scop i-au fost conservate și imortalizate aproximativ întreg ansamblul de elemente botanice la care pe parcursul istoriei sau mai adăugat și semnificații simbolice noi. Monumentalizarea arborelui real, considerat tradițional de către poporul nostru sacru sau consacrat, s-a realizat „prin transfigurarea proporțiilor lui concrete, prin potențializarea forțelor lui botanice și exagerarea foloaselor lui culturale” (Vulcănescu, 1972: 26).

Dintotdeauna frumusețea vegetală ce acoperă pământul românesc a acționat asupra mentalității semenilor noștri. Drept dovadă a acestui proces inevitabil este și faptul că totemizarea celor mai afectuoși arbori locali le-a

slujit drept „mod de reflectare spirituală a vieții desfășurate în întregime în pădure: cultul codrilor, bazat, în primul rând, pe funcția generală a arborelui în viața materială a omului și, în al doilea rând, pe funcția specială a arborelui în viața spirituală a omului” (Vulcănescu, 1972: 26).

Oportun celor exprimate anterior, cei mai apreciaabili arbori – *bradul*, *stejarul* și *mărul* au fost declarați sacri nutrind un cult special ce promovează un complex de simboluri care le valorifică semnificația.

Potrivit mitologiei românești constatăm că arborele sacru – *bradul*, *stejarul* sau *mărul* a fost plantat în mijlocul satului simbolizând centrul lui material și spiritual. Coroana sa producea umbra necesară în timp de arșiță, adăpost în momente de furtună sau vijelie. În dosul ei aveau loc: sfatul bătrânilor, tinerii organizau hora satului, întreceri de bărbăție ș. a. Deci pentru comunitate și locuitorii ei arborele sacru a devenit simbolul puterii divine și concomitent instrumentul cultural necesar în organizarea ceremoniilor și sărbătorilor tradiționale, desigur și familiale. Și cu această ocazie, românii i-au oferit statut de copac sacru păstrându-i simbolistica. Ca simbol al vieții, arborele întruchipează legătură între pământul în care își înfinge rădăcinile și bolta cerească pe care o atinge cu creștetul său.

Fiind simbol al vieții în continuă evoluție, în ascensiune, arborele evocă verticalitatea. De exemplu, la grecii antici bradul era închinat ba zeiței vânătoriei Artemis, ba lui Dionysos – zeul vieții. Anume din aceste considerente a devenit arbore sacru. Tracii, considerau bradul bipolar, pentru că concomitent îndeplinește două funcții: 1) Este arbore cosmic; 2) Este arbore terestru. În acest context, totdeauna este simbolul vieții și al morții, al norocului și al ghinionului ș. a. Fiind „considerat cosmogonic, teogonic și antropogonic totodată, adică creator de elemente cosmice, de făpturi divine și de oameni, bradul creează și promovează viața în formele și aspectele ei multiple, este prezent în toate manifestările ritual și ceremoniale ce țin de adorarea astrelor, de ciclul vieții (nașterea, nunta și moarte) și de ciclul calendaristic (zile de muncă și zile de sărbători solstițiale și echinocțiale)” (Vulcănescu, 1972: 29). Tăierea lui avea loc doar potrivit unui comportament special, în baza unui ritual ce presupunea cererea permisiunii divinității sau a spiritului tutelar. În al doilea rând, numai după aceasta putea fi socotit mort și transportat la locuința mirelui ca un stâlp sau ca o coloană a casei lui. Fiind mort, după finalizarea ceremonialurilor nupțiale și post nupțiale apare ipoteza că bradul ar fi fost ars respectând unele condiții ritualice, care nu sau păstrat până în zilele noastre. El este împodobit ca și la nuntă pentru înmormântarea tinerilor necăsătoriți sau „nelumiți”, totodată înfăptuind rolul de soț/soție pentru dalbul de pribeag – pereche în „lumea celor drepti”.

Cuvenit condițiilor climaterice nefavorabile bradul insuficient a fost cultivat pe teritoriul nostru și în legătură cu aceasta a fost înlocuit cu *mărul* (părerea noastră). Substituirea respectivă este întâlnită mai reiterat în cadrul ritualului de înhumare. Pomul mortului și în prezent este făcut dintr-o creangă de măr, mai rar de nuc sau cireș cu cel puțin trei ramuri care se împodobeau

cu colaci, dulciuri, mere și diverse obiecte ce i-au aparținut defunctului sau procurate cu această ocazie ș. a. Și la români, și protoromâni arborele cosmic se prezintă „pe plan paleo – folcloric și folcloric înfățișat când sub formă de brad, când de măr” (Vulcănescu, 1972: 43). Prezența lui fundamentează actul nupțial, el fiind „metamorfoza arborilor de naștere ale căror atribute și funcții se referă la întreaga viață a celor ce sunt înfrățiți sau dăruți” (Vulcănescu, 1972: 44).

Potrivit etnologului R. Vulcănescu, arborele de nuntă prezintă cel puțin două ipostaze: 1) Instrument al unei prenuți simbolice de tip ludic; 2) Instrument al unei nunți efective, concrete și reale. De asemenea, *bradul/ mărul* simboliza dârzenia, hotărârea, bărbăția – expresii folosite în gândirea populară, trăsături ce semnifică pregătirea tânărului către căsătoria sa. Prin forma coroanei și a fructului – conică, bradul este „simbol falic” (Ghinoiu, 2008: 40), având funcția de a fundamenta actul nunții. Acești doi arbori sacri revin și în „datinile ce țin de comunitatea afectivă dintre două fături înainte ca acestea să alcătuiască o familie. Trebuie să precizăm că între «bradul de nuntă» și «mărul de nuntă» există o deosebire de conținut simbolic, de structură ritual și de funcție ceremonial. Bradul de nuntă e un arbore ales anume, ce ține de o datină mai veche decât mărul de nuntă” (Vulcănescu, 1972: 59). De pildă, în Oltenia – România *bradul de nuntă* este confecționat ca și la noi, în ajunul nunții. Mergând în pădure, flăcăii mirelui alegeau arborele în cauză profitând de același ceremonial ca la „bradul de naștere” a copilului. Lungimea sau înălțimea și vârsta lui se cuvenea să fie în concordanță cu statura și etatea mirelui. Înainte de al trunchia i se cerea iertare, apoi îi explicau rostul sacrificării: „Te-am ales fântate/ Să nuntești la ziuă;/ Te-am ales pe tine/ Din pădurea-ntreagă/ că ești cel mai mândru,/ Mândru și fălos,/ Sa ții loc de mire/ Până la nuntire,/ Că tu ești de vârsta/Împăratului meu” (Vulcănescu, 1972: 59). Ceremonialul aducerii arborelui din pădure nu s-a păstrat. Dar, potrivit unor texte nupțiale ale *Cântecului de Brad*, presupunem că este aproximativ identic cu cel de înmormântare, după cum urmează: „Hai, Bradule, hai,/ Hai, c-am să te tai,/ C-o bardă tăioasă,/ C-o fată frumoasă,/ C-un topor frumos, Pe la miez de noapte/ Ce frunză se bate?/ Frunza fagului/ Și a Bradului/ Hai, Bradule, hai,/ Din tulpina ta/ Rame se lucrează,/ Ușă de altare,/ Rame de icoane./ Hai, Bradule, hai,/ Nunta să-mi cinstești/ Și s-o-nveselești” (Ghinoiu, 1999: 115). Deci sacralitatea lui poate fi sesizată pe întreaga durată de desfășurare a nunții, dar mai evident este întruchipată în „ceremonia *gătutului Bradului* la casa mirelui și în *orația Bradului* la casa miresei” (Ghinoiu, 1999: 116).

Rădăcinile obiceiului *bradul de nuntă* sau a *mărului de nuntă* sunt profund implantate în cele mai semnificative simboluri ale mirelui și miresei. În cadrul tradițiilor nupțiale, mireasa a fost asociată cu mărul sau cu colacul, iar mirele era substituit simbolic printr-un brad, steag sau băț înflorat. În popor se zice, că în ziua respectivă, mirii trebuie să fie însoțiți de un brad împodobit și purtat peste tot unde este necesară prezența lui de către vornicelul de onoare. Acolo unde se împodobesc doi arbori, unul rămâne la casa nașilor, atunci când mirele merge cu alaiul, pentru a-i lua

(pofti) pe aceștia la nuntă la mireasă. De exemplu, la nunțile din satul Puhăcenii, raionul Anenii Noi se foloseau doi brazi atunci când mirele împreună cu alaiul său se duce la nunul cel mare pentru a merge împreună la mireasă, după cum urmează: „Bună sara, cucoane nun mare/ Cu poftiții dumitale!/ Noi, doi brazi din cer picați –/ Din cer – pe casă,/ De pe casă – pe masă,/ Noi pe masă când am picat,/ Masa vi s-a-ntunecat,/ Iar dacă brazii i-ați lega,/ Masa vi s-a lumina!” [4], sau „Bună ziua, casă frumoasă,/ Și cucoane nun mare!/ V-am venit și noi/ Cu acel brad înalt, luminat,/ Pe masă vi l-am lăsat./ Care s-a găsi și l-a ridica,/ Mare bacșiș a lua!/ Atât tot și lada-n pod/ Că l-ați legat de bot!” [5].

Bradul a fost unul din obiceiurile ce a însoțit începutul nunții. Era înfrumusețat de către tineri, care ulterior erau obligați să onoreze ceremonia cu participarea lor. Împodobirea lui de regulă avea loc la casa viitorului soț, datorită acestui fapt obiceiul a fost socotit drept „ritual al mirelui” (Ghinoiu, 2008: 40). În ziua nunții, copacul este purtat de unul dintre vorniceii de onoare pe traseul: casa mirelui – casa nașilor – casa miresei – biserica – casa miresei. După finalizarea slujbei, bradul de nuntă era adus la casa mirilor.

La nunțile ținute în unele sate și orașele din nordul republicii arborele respectiv a fost înlocuit cu o creangă de brad, care în casa mirelui era pusă pe masă și împodobită cu panglici, prăjituri, mere și care simboliza tinerețea și frumusețea viitorului soț. Exista și o declamație în versuri, închinată bradului, culeasă în 1957 în s. Hăsnășenii Mari, r. Bălți, cu caracter de felicitare: „Bădișor/ Friumușel/ Bradu am ridicat/ Părinții s-o bucurat,/ Casa s-o luminăm,/ Eu brad am rădicat/ Și norocire!” (Botezatu, Gațac, 1965: 107).

Oricând românul a pledat pentru o tinerețe veșnică conștientizând faptul că sfârșitul vieții omului este inevitabil și are un impact semnificativ asupra valorilor noastre. De aceea omul dintotdeauna și-a dorit cu orice preț să învingă moartea, să lase în urma sa să dăinuie ceva nemuritor. A fi etern înseamnă a avea viața în veșnică continuitate, lipsită de dimensiunile timpului. Speranța de a deveni eterni ne face să credem că anume printr-un adevărat patriotism față de națiune și credință în Dumnezeu, prin valorizarea și păstrarea relației de cuplu, dar cel mai mult prin nașterea de copii vom deveni nemuritori. De pildă, în mentalitatea românească arhaică, copilul întruchipa simbolul renașterii, pentru că prin căsătorie are loc reproducerea lor, al moștenirii și viitorului.

Una din calitățile marcante pentru care a fost ales *bradul*, este nu numai aceea de a simboliza doar Cosmosul, ci și „viața, tinerețea, nemurirea, înțelepciunea” (Eliade, 2005: 114). Fiind legat și de aceste semnificații, obiceiul *bradul de nuntă* are menirea de a aduce belșug și fericire celor doi soți, familiei lor.

Împodobirea *bradului* derula concomitent cu pregătirile de nuntă. Mai exact în ajunul cununiei, tinerii celibatari (prieteni și rude) se adunau la casa mirelui și împodobeau bradul cu: *batiste albe, năframe, panglici și flori multicolore, clopoței, spice de grâu* ș. a. În vârful bradului se punea un

fruct de *măr* sau un *colac* – simbolul belșugului. Toate aceste obiecte sunt parte componentă a complexului de simboluri nupțiale. În mentalitatea tradițională se crede că dacă visezi o batistă albă, aceasta ar însemna că ai posibilitate de a te căsători. Deci în cazul de față, visul reprezintă limbajul sufletului mirelui – proces imaginativ care reflecta concepțiile, grijile și preocupările emoționale ale lui. Acest proces constituie o pluritate de semnificații imaginative raportate la dorința lui de a se căsători.

Înainte, cele mai inteligente familii, în ajunul zilei cununiei practicau obiceiul împodobirii nu numai a bradului ci și a „mahalei, în care se serba nunta, cu brazi de la casa ginerelui și până la casa miresei” (Marian, 1995: 264). Bradul este copacul care nicicând nu-și pierde verdele, culoare asociată cu lumea vegetalului și îndrăgită de oameni ce are menirea de a simboliza natura, renașterea, reînnoirea și revitalizarea, prosperitatea și speranța într-o viață familiară fericită. În Evul Mediu miresele purtau verde pentru a simboliza fertilitatea – capacitatea de a naște copii. Unele popoare europene consideră bradul „simbol al reînnoirii anului” (Evseev, 2007: 60). Fiind copacul totem al protoromânilor, simbolizează „viața veșnică, tinerețea și vigoarea, mândria, curajul și verticalitatea (masculină)” (Evseev, 2007: 60). Este des apreciat drept fratele „vegetal” al omului. În comunicarea tradițională a strămoșilor noștri, dar și în actualitate este des utilizată fraza ce definește ținuta flăcăului: „este voinic ca bradu” sau „înalt ca bradul” – comparații ce simbolizează dârzenia, hotărârea, bărbăția mirelui. Comparația „voinic ca bradul” redă unele caracteristici ale calităților corpului mirelui: tânăr, chipeș, curajos, viteaz, îndrăzneț. Fiind asociat cu prințul din poveste, voinicul simbolizează „un ideal uman [...]”. Este idealul tinereții masculine, al dragostei și eroismului” (Evseev, 1994: 151-152). Calificativul „înalt” este apreciat drept simbol al „ascensiunii și al spiritualizării, al asimilării treptate cu ceea ce reprezintă cerul: armonia în înălțimi” (Chevalier, Gheerbrant, 2009: 484).

Fiind socotit drept arbore protector, la naștere părinții sădeau în gospodăria lor un brad, dar mai des un copac fructifer considerat „pomul protector al copilului” sau „pomul geamăn al copilului” pe care îl rugau să ocrotească fătul de forțele malefice, iar în caz de moarte era tăiat sau scos cu rădăcină din pământ. De fapt, corelația firească dintre oameni și arbori dintotdeauna a promovat „ideea înrudirii cu întreaga lume vegetală. Arborii totemizați au fost considerați când strămoși cosubstanțiali, când rude emblematice de grade indefinite în ierarhia umană” (Vulcănescu, 1972: 13).

În concluzie punem accentul pe ideea că: copacul respectiv devenea martorul ocular al tuturor obiceiurilor practicate de către om: la nașterea copilului – simbolul protector al pruncului, la nuntă – simbolul mirelui, la înmormântare – perechea dalbului de pribeag care îndeplinea rolul de soț/soție pe „lumea cealaltă” și susținătorul tuturor riturilor funebre a tinerilor nelumiți. Șapte flăcăi, uneori și mai mulți, fără a discuta între ei, plecau dis-de-diminează în pădure pentru al alege, al tăia și aduce la casa mortului. Putea

fi ales și sacrificat doar arborele care avea o înălțime și o vârstă aproximativă cu a defunctului și care putea fi doborât dintr-un număr exact de lovituri de topor egal cu cel al flăcăilor prezenți la ritual. Înainte de a-l sacrifica, tinerii îngenuncheau, apoi cu vârful înainte îl aducea la casa cu pricina. Îl împodobeau ca la nuntă, prindeau de crengile lui inelul batista înflorată a defunctului, flori, panglici și clopoței. În drum spre cimitir i se adresau cântece de jale și bocete, în care era asemuit cu defunctul, apoi era fixat alături de cruce, la căpătâiul mortului – simbolul înfrățirii și a supravegherii.

Etnologul Ion Ghinoiu în lucrarea „Cărările sufletului” despre semnificația bradului la nunta mortului a constatat că în Moldova (Moldova de peste Prut) aceste tradiții sau conservat mai bine. Tânărul îmbrăcat întotdeauna în haine de mire sau mireasă și străjuț de unul sau mai mulți brazi împodobiți asemenea celui de mire era dus la cimitir cu carul mortuar tras de doi boi cărora li se puneau în coarne colaci, iar „în vârful proțapului un brăduț numit *buhaș*, în restelele jugului basmale albe sau prosoape. Lângă sicriu *stau nașii de cununie*, o pereche de tineri necăsătoriți cu lumânări aprinse în mână (Oțeleni, jud. Iași)” (Ghinoiu, 2004: 174). Deasemenea, acest obicei este practicat și la noi. Tinerii prezenți la înmormântare – druște, vorniceii, frații și surorile defunctului etc., purtau fiecare câte un simbol nupțial: buchete, băsmăluțe, prosoape ș. a. Muzicanții interpretau melodii dragi dalbului de pribeag, dar și din repertoriul nupțial local.

În unele localități din Stepa Bălțiului, cum ar fi Bușila, raionul Ungheni simbolistica bradului în orațiile de nuntă are o importanță semnificativă. Adus la casa miresei, era pus la loc de cinste – în capul mesei încărcată cu bucate: „Brad nalt, luminat/ Pe bucate s-a lăsat/ Bucatele sau întunecat” (Popovici, 1962: 14-15)

Anume din capul mesei putea fi admirat de toată lumea prezentă la ceremonie, pentru că bradul simboliza chipul mirelui. Într-o altă orație este asociat cu o *negură-negurice* ce scoate în evidență cetina mare și rotată a sa care astupă drumurile și cărările celor doi îndrăgostiți: „Ce negură sî lasî?/ Dar nu-i o neguri-negurișî,/ Da îi un brad mari rotat;/ Cu crengile astupă drumurile,/ Cu ramurile – cărările/ Și cine s-a găsi și l-a rîdăca/ Năframă și-a lua/ De vor părea că-s crude/ Să ne credeți c-au fost lemnele ude/ De vor părea că-s nesărate/ Să ne crediți că Ocnîța-i departe/ De v-a părea că-s afumate/ Să ne credeți că-s cu tizăc coapte,/ Pofitim meseni și luați din masă,/ Ori credeți cî-s otrăvite/ Iată gust eu întâi/ Că tot zice lumea că-s un rău/ Și dacă voi muri/ Nu le-a părea la nimeni rău/ Se iau două furculițe și rupe/ Ține și o împărțăște la meseni/ Gustă el întâi și apoi mireasa” (Cojocaru, 1962: 14-15), sau iată un alt exemplu cu același motiv: „Pi aiasă șinstiți masî/ mare negură să lasă/ S-o lăsat un brad mari rotat/ Cu crengile rămurat./ Șine s-o găsi vrednic și puternic/ Să-l ridișe de pe aeastă șinstiță masă/ Iar noi cu vornîșelu ne-om găsi vrednic și puternic/ Să-l rădicăm di pi aiasă șinstiță masă” (Lungu, 1946: 1)

Acest rit de inițiere simbolizează începutul ospățului. Vornicelul de onoare va adresa invitația nuntașilor să se ospăteze, zicând: „Și voi cânta

cântări frumoase/ Și vi s-a ridică bradul de pe masă,/ Pofitim și luați, din masă!” (Cojocaru, 1962: 14-15).

Și în prezent este foarte mult prețuit ritul mesei în comun, care unește simbolic atât nuntași din partea mirelui cât și a miresei. Ospățul, prin participarea simbolică a întregii comunități, demonstrează acceptarea de către aceasta a noilor săi membrii; marchează, la fel ca nașirea și încuscritul, integrarea socială, mirii nefiind doar parte a familiei și neamului, ci și a comunității din care fac parte.

La nunțile din satul Pruteni – Ungheni, imediat după ce oastea mirelui a intrat în ograda miresei era poftită la masă: „Da mirili nu mânâncî. Șădi și postești atunci. Șădi în capul mesei între nânași, da nu mânâncă nicî. Când vini vremea să ridice bradul [...], iaca cî vini un băet cari știi sau un tânăr cari știe-a spune bradul și spune: „- Sculați nuntași, nu stați/ Și vă gândiți?/ Nu vedeți și negurî vini?/ Vini o negurî mari negurați/ Da nu-i o negurî negurați,/ Niși o noapti-ntunecatî./ Da-i un brad frumos/ Și umbros,/ Și tulchinos,/ Și crengos,/ Cu tulchinili/ Astupî drumurli,/ Cu rămurelili/ Astupî cărări/ Șini s-a cutiza/ Și l-a rădica/ Cu mari dar s-a cășliga” (Croitoru, 1965: 69-90). Orația respectivă, potrivit simbolisticii caracteristice, scoate în vileag cele mai frumoase trăsături fizice și de caracter ale mirelui fiind asemănate cu a bradului. Negura care se apropie este comparată cu corpul nalt și viguros al tânărului: solid, voinic, vânjos, zdravăn, etc. La sfârșit de orație, tânărul „e stuhul șela și ghiontești farfuria șei di deasupra și când o ghiontești, rămâni găina șeia friptî, o discuperi. Dacî o discuperi, amu vornicelu ista sau cari știi a spuni bradu ista ia un cuțit și tai găina șeia așa bucăți tăti. Și ie și împărțăști. Împărțăști la nuni, la tineri, la tăti câte o furculiță di carni de așeia, la câți ajiunji acolo în casî. Iau și mânâncî carnea așeia. După și o mănecat carnea, e așeia di mânî pi nanaș și el cu stegulețul (bradul) șela înainte și ajiunji în ușa casî și fași cruși și treși el, treși nânașu, treși nânașa [...]. După și o ieșât tăti nunta di după masî di acolo, jioacî o horî, s-așază pi scauni afarî. De-amu mai mult în casî și nu întrî” (Croitoru, 1965: 69-90).

Orația bradului era tradițional utilizată și la nunțile din satul Cotiușenii Mici, Lazo (azi Sângerei). Ca și majoritatea orațiilor respective și aceasta se începe cu fraza ce semnifică căderea bradului din cer – simbolul unirii vieții de pe pământ cu cea din ceruri exprimată prin rugăciuni și cântări frumoase. Erau invitate persoanele vrednice și înzestrate cu puteri miraculoase pentru a ridica bradul de pe masă și a invita nuntașii să guste bucatele. Această menire aparține cuconului mire și cucoanei mireasă: „Numai cuconu mire/ Și cucoana mireasă,/ A cântat cântări frumoasă/ Ș-a ridicat bradul de pe masă./ Pofitim meseni și luați din masă” (Ivanciuc, 1964: 130-131). A ridica bradul de pe masă simbolizează începutul ospățului nupțial. Cea de-a doua parte a orației reprezintă o caracterizare satirică a bucatelor, că poate mâncarea nu este fiartă, sărată sau gustoasă: „Și dacă ne-a fi bucatele crude,/ Să ne credeți,/ Că ne-o fost lemnele ude./ Și dacă ne-a fi bucatele nesărate/ Să ne credeți,/ Că ne-o fost ocna departe./ Și dacă credeți,/ Că ni-s bucatele otrăvite,/ Poftim, că oi gusta eu

înainte /- Pofitim, meseni și luați” (Ivanciuc, 1964: 130-131). Glumele făcute aveau scopul creării unei dispoziții de nuntă, de odihnă, veselie, de a dansa, a glumi, de petrecere.

Potrivit tradiției, la nunțile din Șoropcani – Fălești, invitați la masă nu-și permiteau să servească până nu era spusă orația respectivă: „Brad rămurat/ Din cer lăsat/ Pe masa lui conu mire/ Și a cucoanei mirese lăsat/ Când s-a lăsat/ Masa s-o întunecat/ Cine va fi vrednic/ Cine va fi puternic/ Să plătească slujbe grele/ Să cânte cântări frumoase/ Să ridice bradul de pe masă/ Pofitim meseni/ Și luați de pe masă/ Însă nimeni să nu îndrăznească/ Să mănânce din acea farfurie/ Pofitim meseni și luați/ Și ne credeți/ Poate vor fi bucatele crude/ Să ne credeți, că ai fost lemnele ude/ De vor fi bucatele afumate./ Să ne credeți,/ Că au fost bucătărelele bate/ Muzicanții cântau/ Și ele jucau/ Și de bucate uitau/ Dacă vă temeți, că sânt otrăvite/ Se poate să încep eu înainte/ Dar dacă vă rușinați,/ Atunci aici să le lăsați/ Pofitim de ședeți la meseșoară/ C-am tăiat o deată mioară/ De mă friji la inimioară/ N-am să uit un an și-o vară/ Pofitim de îndrăzniți/ Nu fiți obraznici/ De aici să rămâe/ Ei bine, ați venit/ Iubiți meseni!” (Vladei, 1957: 40-41).

De exemplu, la nunțile din satul Condrătești, raionul Ungheni orația respectivă era spusă de către vornicelul de onoare, înainte de a se începe masa cea mare, la casa mirelui: „Ist (acest) brad o chicat/ Masa s-o întunecat/ Când bradul s-a ridicat/ Și mâncare sa mânca/ Și toți mesenii s-or bucura/ Amin!/ Și cu adevăr că așa este/ Pofitim, cucoane mire de-o blagoslovește./ Mirele e și se sărută cu mireasa” (Goran, 1957: 3).

Sărutul este foarte des practicat de către mire și mireasă în cadrul desfășurării ceremonialului nuptial. În contextul căsătoriei tinerilor îndrăgostiți sărutul este „simbolul uniunii și al adeziunii reciproce, care a căpătat, încă din antichitate, un înțeles spiritual” (Chevalier, Gheerbrant, 2009: 812).

În prezent, sărutul mirilor este considerată una dintre cele mai frumoase tradiții de nuntă.

Tradiția nupțială a satului Năvârneț – Fălești spune că *bățul cu basma* (bradul) era ridicat de pe masă numai atunci când avea loc ritul „scosul miresei din casă”. Vornicelul de onoare „chiiuie, și apuca pi nun di mânî și-l scote cu dansu afarî, cu nireasî și cu nirili cu tătu și bățu șela, îi e basmaua și-l zvârli piști casî” (Scobioală, 1976: 156), spunând: „Stați frați și ascultați/ Pi astă șinstiti masî/ Mari negurî sî lasî/ N-o rădicî alțai/ Numai noi, domnii și împărați” (Scobioală, 1976: 156). Ritualul finalizează cu faptul că vornicelul ținând bățul cu basma în mâini: „îi e basmaua și-l zvârli piști casî” (Scobioală, 1976: 156). Aruncarea *bățului cu batistă* (bradului) peste casă, în simbolistica nupțială semnifică acordul miresei, părinților și a rudelor ei de a se căsători. De asemenea, aprobă acceptul ce presupune schimbarea locului de trai a miresei trecând din casa părintească în cea a mirelui sau a lor comună, astfel ajunge în grija întreținerii bărbatului. Acest băț (nuia) ritualic pomenit în orația de nuntă din această localitate putea fi nu numai din mărul întâlnit în obiceiurile ce țin de datina colindatului, dar și din alun. Acest arbore în Panteonul românesc este

sacru, totem al șarpelui. Fiind invocat în descântecelor de dragoste a fetelor ce doresc să se mărite, el posedă în practicile magice, putere fantastică: sprijinit de ușa apără casa de răuvoitori și frecvent este prezent ca recuzită de ritual în obiceiurile de nuntă și de înmormântare. Considerat simbolul călătoriei bățul (bâta sau toiagul) întruchipa legătura sa spirituală cu omul. Pe meleagurile noastre, ciobanii îl mai numeau *frate de cruce*.

La nuntă era numit „bradul de nuntă”, la moarte – toiagul care este nedespărțit de stăpânul său. Deci putem concluziona că bățul este un simbol pur bărbătesc cu sens mai mult falic, iar aruncarea lui peste casă simbolizează protecția sălașului și a membrilor familiei de gândurile și intențiile rele, pe parcursul întregii vieți. Iar la înmormântarea omului bățul/stuful este pus în sicriu semnificând prietenia omului cu natura, cu vegetalul și lemnul din care sunt confecționate crucea și sicriul defunctului, cu Pomul mortului ce îl însoțește până la groapă, etc.

Băsmăluța/batista legată de un capăt al bățului (bățul poate fi și o trestie, un stuf) este un element de vestimentație feminină folosit cu toate ocaziile și în toate anotimpurile, confecționat din pânză fină țesută în condiții de casă, uneori poate fi și din mătase utilizată ca obiect decorativ la cingătoare, sau în mână mai ales când iese fata la „Hora satului”, sau la șters fața, nasul în timpul diverselor munci, ba chiar și a execuției dansurilor populare în cadrul sărbătorilor populare etc. Deasemenea, băsmăluța reprezintă unul dintre cele mai întrebuițate obiecte de ritual care întruchipează drept semn valoros ce simbolizează atenția și respectul miresei și a mirelui față de oamenii dragi, prieteni, rude. Se prinde în partea dreaptă al pieptului vornicelului și a drușcăi, împreună cu un buchețel. Fiind confecționată și brodată conform menirii ei mai des numai de fetele mari, băsmăluța este un simbol feminin care este înnodată de un capăt al bățului, iar semnul falic al bărbatului – simbolul mirelui, exprimă unitatea dintre cei doi îndrăgostiți. Nodul ce unește aceste două obiecte exprimă formarea unei noi stări a cuplului cea de unire a acestor două sortii exprimate prin una singură – prin cuplu de familie. Deci nodul simbolizează „unirea dintre două ființe sau o legătură socială, ba chiar și o legătură cosmică cu viața primordială” (Chevalier, Gheerbrant, 2009. 622).

Din trestie românii au făcut fluierul și naiul, alte popoare – flautul. Fluierul dintotdeauna a însoțit viața omului de la naștere până la moarte, „instrument preistoric de comunicare cu lumea spiritelor confecționat din os, coajă de tei și diferite esențe lemnoase” (Ghinoiu, 2013. 119).

În una dintre multiplele legende se povestește că acest instrument muzical este construit dintr-un os al strămoșului de la care se trage și expresia populară „fluierul piciorului”, care „desemnează o parte componentă a corpului uman. Ulterior osul de om a fost înlocuit cu osul unui animal, al unei păsări de baltă (cocorul)” (Ghinoiu, 2013. 119), dar și cu lemnul arborilor sacri potrivit versurilor din balada populară „Miorița” – o capodoperă absolută a literaturii populare, dar și dovada geniului artistic al poporului românesc ce sintetizează o expresie din viața semenilor noștri: „Fluieraș de fag, /Mult zice cu drag! /

Fluieraș de os,/ Mult cântă duios!/ Fluieraș de soc,/ Mult zice cu foc” (Ghinoiu, 2013: 6).

Dezlegarea băsmăluței de la capătul bățului, stufului etc., are loc numai după realizarea ritului „scoaterea miresei din casă” sau „de trei ori în jurul mesei”, atunci când mirii de comun acord au hotărât să se prezinte în rang de familie în fața comunității. În acest sens nodul are semnificație sacră iar dezlegatul devine un semn al vieții și un simbol al veșniciei, al nemuririi. Nu în zadar în cântecul din cadrul ritualului „dezbrăcatul miresei” întâlnim următoarele versuri populare ce exprimă unele sentimente despre înnodatul sau îmbroboditul ei: „Nănășâcî duniata/ Mă rog capu nu-ni leaga/ Legătoarea dumitale/ Dizlegare nu mai are” (Alecsandri, 1908: 34). Aceste text poetic simbolizează legătura cântecului cu ritualul propriu-zis. Mireasa, prin legatul cu nod a broboadei își ia rămas bun de la cadrul obișnuit al existenței sale până la căsătorie, de la întreaga lume a copilăriei, părinți etc., pășind într-o nouă etapă a vieții.

Nodul mai exprimă și veșnicia căsătoriei tinerilor, este simbolul legăturii cuplurilor, al iubirii, atracției și contopirii universale. Legătură respectivă poate fi desfăcută numai prin distrugerea familiei. Sacralitatea nodului familiei în Univers se transformă într-o stea, și din aceste considerente în popor se crede că fiecărui om îi aparține o stea. Potrivit viziunii etnologilor, în multe regiuni le este „interzis atât bărbaților, cât și femeilor «să poarte vreun nod asupra lor în anumite perioade critice (nașterea, căsătoria, moartea)»” (Chevalier, Gheerbrant, 2009: 623).

În satul Cigârleni, dar și în alte localități cum ar fi Țipala, Rezeni, Molești etc., din raionul Ialoveni asemănătoare au fost tradițiile la „scos mireasa din casă”: „vornicelul de frunte al mirelui avea în mână o *vergea de măr* sau de *prun* proaspăt tăiată și ascuțită la vârf în care se înfigea un fruct de măr sau un cartof” (Pletosu, 2018).

Și în satul Obreja – Veche este promovată tradiția „scoaterea miresei din casă” cu bradul asemenea celei din s. Năvârneț: „Acest brad mari și rotat/ Din ceri a chicat/ Cini s-a găsi vrednic și puternic/ Sî râdiși acest brad mari și rotat/ Cu crenjili închid cărărilor/ Cu vârfurli închid drumurli/ Eu m-am găsat vrednic și puternic/ Sî rădic acest brad mari și rotat/ – Că această casă-ntunecoasă/ Aciastă masă-nchisă/ Și nu-i masă-ntunecoasă/ Dar nici masă-nchisă./ E-un brad mândru și rotat/ Cari pi masî s-o aşăzat/ Cu ramurili ni astupî cărărilor/ Cu tulpinili ni astupî drumurili/ Da noi am pune mână de la mână/ Ş-om rădica bradul în tulpină/ – Bradu am rădicat/ Casa am luninat/ Pofitim meseni și luați/ Pâni și sari/ Din masa socrului ist mari/ Și câte-un pahar di băătură/ Și la tineri viață bună” (Grăjdianu, 1976: 112).

Tradițiile de nuntă din satul Mihăileni, Râșcani presupuneau în primul rând scoaterea miresei din casă și apoi așezarea la masă a nuntașilor, iar pentru aceasta trebuia să fie ridicat bradul: „Pe această masă frumoasă/ Mare negură se lasă/ Cine-i vrednic și puternic/ Să rădice negura de pe masă/ Să scoată mireasa

din casă./ Numai a noastră oaste/ Și cucoana mireasă/ Și cuconul mire/ De brad vor apuca/ Și negura s-a lua/ Și bâcatele vor lua” (Cristian, 1950: 168).

Și la nunțile din satul Glinjeni – Fălești, tradiția nupțială a bradului se ținea doar după ce: „toți ies de după masă. Cel cu bradul iese înainte. Ceilalți – după el. Bradul se cântă înaintea danțului, când i-a mireasa: „Bine v-am găsit, coane nună și nun/ Acest brad/ Nalt/ Și luminat/ – Masa cu bucate toate încărcat./ Pofțim, coană nună și mireasă/ cu toți mesenii/ Și luați din masă (Arată la brad – o *farfurie acoperită cu lumânare*)” (Dumbrovskii, 1964: 84-86).

Ritualul *bradului/bățului/stuhului cu basma* la un capăt era practicat și în satul Obreja-Veche, Fălești, tot la ieșitul miresei din casă: „Îl ei și joci odată în jurul mesii și zvârli stuhu piști casă și basmăluța o ei țai [...] Bradu-i o farfurii cu pâni în cari stă înșipt stuhu. [...] când de-amu aproape sî iasî nunta afară nirili cu tot cu nireasî de-amu juca nunta cât mai juca da nirili cu nănașii nu eșău afară [...], șadeu acolo. De-amu când aproape sî ducî la tăti nunta apî de-amu să dușe și părinții dușeu nireasa nirului și i-o dau în mâna nirului șapî șadi oleacă acolo șapî vornicelul cari era, di pildî eu, sau altul, cari schimbam colacu, știi cari cu conocăriile estea apî ni dușim deamu și spunim bradu și pâni nu spunim bradu nu stă nireasa, da dacî spunim bradu apî deamu gata, îți lega o basmăluți la un băț și eșăi cu dânsa afară” (Grăjdianu, 1976: 112).

De asemenea și la nunțile ținute în satul Cotiujezii Mici, Lazo (astăzi Sângerei), bradul „este un băț de stuh. La capătul bățului este legată basmaua. Pe masă stau o farfurie acoperită cu alta. Cu bucate-i acea care-i acoperită. De asupra farfuriei stă bățul de stuh cu basmaua. Când ajunge la «pofțim, meseni și luați» descoperă farfuria” (Ivanciuc, 1964: 130-131). Această frază este cea de încheiere a orației bradului din localitatea sus numită.

Ritualul bradului, la nunțile din Pruteni – Fălești simboliza începutul nunții propriu-zise. Numai ridicarea lui permitea lumii participante la ceremonie să se așeze la masă. Bradul din această localitate era constituit dintr-o „vargă sau un stuh c-o batistă legat și pus în farfuria șeia” (Croitoru, 1965: 69-90).

Asemenea tradițiilor altor localități și la nunțile din satul Moara de Piatră, Florești, bradul este înlocuit cu stuhul legat cu batistă: „Pun 2 farfurii una peste alta, un stuf, o batistă și se zice bradul. – Bradul s-o ridicat/ Casa s-o luminat” (Anaciuc, 1965: 115).

La nunțile din satul Valea Mare – Fălești, bradul a fost înlocuit cu biciul: „Toți mesenii se așează la masă. Mirele nu lua nimic, până ce nu-i aducea o farfurie, acoperită cu alta și acolo – o găină întreagă, friptă. De asupra – un bici. Vornicelul lua biciul (după ce spunea orația bradului), descoperirea găina, și mirele o împărțea la meseni. Astfel se așezau la masă” (Levițchi, 1964: 17).

Această înlocuire este întâlnită și în următoarea orație de la masa cea mică a miresei înregistrată în satul Rădenii Vechi, Fălești: „Acest brad înalt/ Din munții cerului s-a (u) lăsat,/ Pe ușă când a (u) intrat,/ Mesele s-au întunecat/

Și bucatele nu vi s-au gustat,/ Și nici nu se vor găsi/ Boeri să le guste, pân la bici nu se va lega/ Năfrămiță de in” (Botezatu, Gațac, Hâncu, Ciobanu, 1966. 46). Fiind spuse acestea vornicelul cel mare punea biciul pe masă și aștepta să vină cineva din partea miresei să lege batista la bici.

Bradul reprezentat de bici este practicat și la nunțile din satul Gribova, raionul Râșcani. Ritualul se ținea după ce au fost date pocloanele: „Se pun 2 farfurii, pe ele 2 bice și o rublă. Când se ridică bradul spune o babă: „– Cine-i vrednic și puternic sî râdiși bradul di pi masî/ Sî scoatim nireasa din casî?/ – Eu îs vrednic și puternic sî ridic/ Bradul di pi masî, sî scot mireasa din casî!, răspunde un vornicel, ridicând biciul. Apoi îl ridică și celălalt. Baba ie rubla. La bici le leagă câte o batistă” (Brenicer, 1965: 78-81).

Această tradiție nupțială a fost practică și în unele localități din Câmpia Soricii. De exemplu, la nunțile din Vasilcău, Soroca bradul întruchipa darul lui Dumnezeu sau al Universului – simbol exprimat prin următoarele versuri: „Acest brad înălțat/ Din cer s-a lăsat,/ Casa a întunecat!” (Starîș, 1965: 60). Aceeași semnificație simbolică avea și bradul utilizat la nunțile din Tomai, Leova: „Ascultați dumneavoastră,/ Cinstiți nunu mari,/ Cinstiți socri mar!/
Acest brad rotat/ Din cer s-a lăsat/ Și-n masă a picat” (Zaporojan, 1974: 112-113). Tradiția bradul este considerată drept un dar al lui Dumnezeu: „Brad, brad rămurat,/ De la Dumnezeu lăsat” (Măță, 1974: 18-19). În tradiția populară, și în prezent există credința că căsătoria potolește furiile firii omului prin unirea trupească a tinerilor miri din care rezultă nașterea de prunci. Acest dar este considerat că este lăsată de Dumnezeu oamenilor ca mângâiere, ca dorință pe care soții o sting anume prin viața conjugală având o atracție reciprocă pentru căsnicie. Ridicarea bradului căzut și întunecând masa simbolizea și momentul începerii ospățului: „Bradul a ridica,/ casa va lumina/ Și noi vom ospăta!” (Starîș, 1965: 60).

În tradițiile de nuntă din satul Valea Mare, Fălești întâlnim orația bradului ce se spunea cu două ocazii: 1. Pentru mire; 2. Pentru mireasă: „Iată c-a stârnit Dumnezeu-Sfântu/ Un vifur mare de la răsărit./ Acest brad, mândru și-nflorit/ La acest loc a fost provolit./ Cine s-a găsi ahotnic, de-l va ridica/ Mare bacșiș va câștiga./ Cinstiți meseni,/ Poftim și luați de pe masă pâine și sare,/ Și darurile sfînției sale./ Să ne scuzați,/ Că n-avem linguriți/ Și furculuți./ Eu singur am fost la Bălți,/ Și-acolo-s numai fuse și lopeți./ S-a găsit un om a – lui Dumnezeu/ Și m-a îndreptat valea la Chișinău./ Și am plătit câte un leu./ Cu mânunchiul de ciocălău./ Le-am adus acasă/ Și le-am pus în cenușă să nu rujinească./ Și-amu, mai bine de-o săptămână./ De când s-au lipit la unul de mână./ Iar dumneavoastră faceți, cum îi mai bine:/ Luați în mânuți/ Și dați la dinți/ După cum îi obiceiul de la părinți./ Poate-s bucatele neferte?/ Să ne credeți, c-o fost ocna departe./ Poate-s nechipărate?/ Să ne credeți,/ Țarigradu-i departe” (Levițchii, 1964: 17).

În satul Jora de Sus, raionul Susleni ritualul „bradul de nuntă” simbolizează frumusețea arborelui adus la masa miresei, dar și vrednicia, dorința și forța ei

magică prin slujbe și cântări frumoase să ridice bradul de pe masă ca nuntașii să poată fi poftiți la masă: „Acest brad rămurat/ Din cer s-a lăsat/ Și masa a întunecat/ Dar cine va fi/ Vrednic și puternic/ Să plătească slujbe grele/ Să cânte cântările frumoase/ Să ridice bradul de pe masă/ Dar cucoana mireasă /A fost vrednică și puternică/ Și a plătit slujbe grele/ Și-a cântat cântările frumoase/ Și-a ridicat bradul de pe masă/ „Poftim cinstiți nuntași/ Și luați din masă” (Ghilenschi, 1950: 102).

La nunțile din Giurgiulești – Cahul și astăzi se utilizează obiceiul bradului numit „bread”: „Sâmbătă seara se face «bread» la nireasă. Mirele însoțit de deverică (vornicelul cel mare, sau vornicelul de onoare), de rude, surori, prieteni apropiați aduce veșmintele miresei, colacul și găina. Se fac glume, păcălind-o pe mireasă. Îi pun bolduri în pantofi, amăgesc mireasa, că-i iau rochia, mireasa încearcă să și-o ia, deverică o trage la el.

La «bread» sâmbăta, mireasa-și îmbracă rochia, dar nu-și pune ghirlanda și fataua. Mireasa-i aduce mirelui găina învelită într-o basma. Gazdele invită apoi lumea la masă, se servește găina miresei, se joacă, se ospătează, se cinstesc cu rachiu. Altă dată mireasa făcea măgelele, adică le pune la toți băsmăluțe” (Mocanu, 1999: 34).

Dacă la nunțile din unele localități se împodobeau câte 2 brazi, atunci românii din Novosiolovca, raionul Sărata, reg. Odesa, Ucraina pentru o nuntă împodobeau 4 brazi cu care se duceau la masa nunului mare, ca semn de începere a ospățului, adresându-i următoarea urare: „Bine te-am găsit, cucoane nun mare!/ Am venit cu acești patru brazi înalți și întunecați!/ Nu se vor lumina,/ Nimeni din masa dumneavoastră nu va lua!/ Am venit, ca să ridicăm acești patru brazi înalți și luminați./ Când acești patru brazi înalți și luminați îi vom ridica,/ Toată masa dumneavoastră se va ospăta./ Poftim, cucoane nun mare și cucoană, nună mare,/ Și ospătați-vă toți mesenii dumneavoastră!” (Melnic, 1967: 113).

Sosirea mirelui și a alaiului său cu bradul la casa miresei simboliza ieșirea ei la masa. De exemplu la nunțile din satul Teleșeu, raionul Orhei (inf. Țugulea Ioana I., 65 de ani), orația bradului era spusă și cu ocazia scoaterii miresei din casă. Numai după ce bradul era ridicat, se crede că odată cu aceasta se ridica și negura de pe casă mireasa, numai atunci mireasa era în drept să iasă la masa: „Acest brad rămurat/ Din cer s-a lăsat/ Și pe această masa frumoasă/ Mare negură se lasă,/ Dar cine va fi vrednic,/ Să ridice negura de pe casă,/ Să scoată mireasa din casă?” (Botezatu, Băieșu, Junghietu, Savina, Hâncu, Cirimpei, Ciobanu, 1973: 168). Mireasa, în cazul de față era asemuită cu negura care simbolic staționase deasupra casei lor. Aceasta putea fi ridicată și împrăștiată numai dacă fata avea posibilitatea să-și îndeplinească scopul de a se mărita. Cel care era în drept să îndeplinească dorințele lor era iubitul ei care prin acordul reciproc iniția căsătoria: „Numai oastea noastră/ Cu cuconul mire/ Și cucoana mireasă,/ Cu cântările ei frumoase,/ De brad vor apuca/ Și negura s-a ridica/

Și bucatele s-or mânca,/ Și cu nunta s-a duce/ Și le-a fi viața dulce” (Botezatu, Băieșu, Junghietu, Savina, Hâncu, Cirimpei, Ciobanu, 1973: 168). Deci mireasa este înzestrată cu forțe magice care ridică și alunga negura de deasupra casei părintești, și descurca cărările pentru a contribui la realizarea gândurilor proprii: „Acest brad luminat,/ De la cer lăsat,/ Drumurile s-au întunecat,/ Cărările s-au încurcat/ Și nu-i nime vrednic/ Să le descurce./ Numai cucoana mireasă,/ Cu a ei rânduiești,/ Cu a ei socoteli,/ – Cu făclia aprinsă,/ Cu mese întinse/ Cu tăljernele tăljuite/ Cu farfurii acoperite./ Poftim, meseni, și luați din masa” (Iuteș, 1947: 64).

La etapa actuală, ritul „bradul de nuntă” nu mai este utilizat de către organizatorii de nunți din mediul rurală și cel urban. Tineretul actual nu cunoaște acest obicei, iar oamenii mai în vârstă l-au uitat. Doar unii bătrâni își amintesc despre această datină ce a avut o semnificație deosebită în scenariul desfășurării evenimentului respectiv, dar și în trecerea de la un statut la altul al tinerilor îndrăgostiți. Cu atât mai mult, nunțile organizate în încăperi specializate pentru diverse ceremonii, săli de nunți nu oferă condiții de a respecta mai multe asemenea tradiții ce ar îmbogăți scenariul desfășurării nunții punând accentual și pe respectarea obiceiurilor și tradițiilor locale. Nu toți moderatorii de ceremonii de acest gen cunosc asemenea rituri nupțiale ce ar îmbogăți nunta prin promovarea specificului local, dar și o spectaculozitate inconfundabilă.

Referințe bibliografice

1. Vulcănescu, Romulus, *Coloana cerului*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste Române, 1972. 268 p.
2. Ghinoiu, Ion, *Mica Enciclopedie de tradiții românești*. București: Agora, 2008. 359 p.
3. Ghinoiu, Ion, *Lumea de aici, lumea de dincolo. Ipoteze românești ale nemuririi*. București: Editura Fundației Culturale Române, 1999. 330 p.
4. AFAȘM, 1969, ms. 202, f. 120; Puhăcenii – Anenii Noi, inf: H.D. Plămădeală, 65 de ani; culeg. N. Băieșu.
5. AFAȘM, 1947, ms. 17, f. 26; Leova, inf: I. Buruiană, 60 de ani, culeg. G. Racoviță.
6. *Schițe de folclor moldovenesc*. Colegiul de redacție: G.G. Botezatu, V.M. Gațac, I.D. Ciobanu. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1965. 414 p.
7. Eliade, Mircea, *Sacru și profanul*. București: Humanitas, 2005. 165 p.
8. Marian, Simion Fl., *Nunta la români. Studiu istorico-etnografic comparativ*. București: „Grai și suflet – Cultura națională”, 1995. 695 p.
9. Evseev, Ivan. *Dicționar de simboluri*. București: Vox, 2007. 480 p.
10. Evseev, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*. Timișoara: Amarcord, 1994. 223 p.
11. Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri mituri, vise, obiceiuri, gesturi, giguri, culori, numere*. Iași: Polirom, 2009. 1072 p.

12. Ghinoiu, Ion, *Cărările sufletului*. București: Editura Etnologică, 2004. 227 p.
13. AFAȘM. 1962, ms. 142, f. 14, 15; Bișila – Ungheni; inf. Maria Popovici, 76 de ani; culeg. S.G. Moraru, V. Grozavu, E. Grosu.
14. AFAȘM, 1962, ms. 142, f. 14, 15; Bușila – Ungheni: inf. Alexandru Cojocaru, 18 ani; culeg. V.G. Mihalache, G. Chicu, I. Sandu.
15. AFAȘM. 1946, ms. 1. f. 1; Izvorul-Mare – Dubăsari; inf. Lungu Vasile F.; cul. V.A. Voitovschi.
16. AFAȘM, 1965, ms. 343, f. 69-90; Pruteni – Fălești; inf. Nadejda F. Croitoru, 56 de ani; culeg. G.G. Botezatu, I.V. Buruiană, I.V. Mamaliga.
17. AFAȘM, 1964, ms. 149, f. 130, 131; Cotiușanii Mici – Lazo; inf. Vadim F. Ivanciuc; culeg. GH.I. Spataru, V.S. Pojoga, V.A. Cirimpei.
18. AFAȘM, 1957, ms. 142, f. 40, 41; Șoropcanii Vechi – Fălești; inf. Dmitrii Ivanovici Vlădeș, 52 de ani; culeg. V. G. Mihalache, G.N. Chicu, I.I. Sandu.
19. AFAȘM, 1957, ms. 95, f. 3; Condrătești – Ungheni; inf. Filatie Goran, 75 de ani; culeg. G. Madan.
20. AFAȘM, 1976, ms. 343, f. 156; Năvârneț – Fălești; inf. Vasilie M. Scobioală, 63 de ani; culeg. G.G. Botezatu, I.V. Buruiană, I.V. Mamaliga.
21. Ghinoiu, Ion, *Dicționar Mitologie română*. București: Univers Enciclopedic, 2013. 351 p.
22. Alecsandri, Vasile, *Poezii populare ale românilor*. Cu însemnări de pe edițiile anterioare și manuscrise de Em. Gârleanu. Ediție populară. București: Minerva, 1908. 286 p.
23. Arhiva culegătorului, 2018; Cigârleni – Ialoveni; inf. Victor Pletosu, n. a. 1987; culeg. P. Popa.
24. AFAȘM, 1976, ms. 343, f. 112; Obreja-Veche – Fălești; inf. Ivan Vasilevici Grăjdianu, 37 de ani; culeg. G.G. Botezatu, I.V. Buruiană, I.V. Mamaliga.
25. AFAȘM. 1950, ms. 122, f. 168; Mihăileni – Râșcani; inf. P. Cristian; culeg. Gh.V. Dodița.
26. AFAȘM, 1964, ms. 149, f. 84-86; Glinjeni – Fălești; inf. Gheorghe I. Dumbrovșchi, 82 de ani; culeg. Gh.I. Spataru, V.S. Pojoga, V.A. Cirimpei.
27. AFAȘM. 1965, ms. 154, f. 115; Moara de Piatră – Florești; inf. Ronia I. Anaciuc, 55 de ani, Iftimia N. Butnari, 67 de ani, Tudosia V. Butnari, 60 de ani; culeg. A. S. Hâncu, V. I. Țurcanu.
28. AFAȘM, 1964, ms. 149, f. 17; Valea Mare – Fălești; inf. Neculai E. Levițchi, n. a. 1912; culeg. Gh.I. Spataru, V.S. Pojoga, V.A. Cirimpei.
29. Folclor moldovenesc. Crestomație. Colegiul de redacție: G. G. Botezatu, V.M. Gațac, A.S. Hâncu, I.D. Ciobanu. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1966. 334 p.
30. AFAȘM, 1965, ms. 154, f. 78-81; Gribova – Râșcani; inf. Vasile St. Brenicer, 37 de ani; culeg. A.S. Hâncu, V.I. Țurcanu.
31. AFAȘM 1965, ms. 159, f. 60; Vasilec – Soroca; inf. A.I. Starăș, 32 de ani; culeg. N.M. Băieșu, I.L. Damaschin.
32. AFAȘM. 1974, ms. 268, f. 112, 113; Tomai – Leova; inf. Trifan D. Zaporojan, 72 de ani; culeg. S.G. Moraru, L. Mihalachi și locuitorii satului Tochile-Răducani.
33. AFAȘM, 1974, ms. 266, f. 18-19; Tochile-Răducani – Leova; inf. Zaharia T. Măță, 63 de ani; culeg. I.D. Ciobanu, I.V. Buruiană, E.I. Chitoroagă.

34. AFAȘM, 1950, ms. 122, f. 102; Jora de Sus – Susleni; inf. Lida M. Ghilenschi, 19 ani; culeg. M.G. Savin.

35. Mocanu, Maria, *Giurgiulești. Monografie etnofolclorică*. Chișinău: Cartier, 1999, 280 p.

36. AFAȘM, 1967, ms. 175, f. 113; Novosiolovca – Sărata, reg. Odesa; inf: Toader I. Melnic, 56 de ani; culeg. A. S. Hâncu.

37. *Folclor din părțile codrilor*. Alcătuitori: G.G. Botezatu, N.M. Băieșu, E.V. Junghietu, M.G. Savina, A.S. Hâncu, V.A. Cirimpei, I.D. Ciobanu. Chișinău: Știința, 1973. 360 p.

38. AFAȘM, 1947, ms. 10, f. 64; Todirești – Ungheni; inf: E.A. Iuteș, 36 de ani; culeg. M. Ianover.